

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V zamejstvu celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, dne 10. junija 1938.

Upravništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočerkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Slovenskemu gospodarstvu treba načrta

Kakor se Slovenci po pravici lahko pohvalimo s svojo izobrazbo, da zna skoraj sleherni naš človek brati in pisati in da razmeroma tudi veliko bere, tako moramo žal priznati, da menda ni naroda, ki bi bil v gospodarskem pogledu danes tako na nejasnem in brez načrta, kot smo Slovenci. Imamo razmeroma veliko število različnih publikacij, in vsak znanstveni nazor, ki se pojavi kjer koli v svetu, najde tudi pri nas svoj odziv in svoje zagovornike. Tako gotovo pozna vsakdo izmed nas vse mogoče nauke o gospodarskem in družbenem redu, prav gotovo pa ne pozna pravega stanja našega dejanskega gospodarskega položaja, še manj seveda kak načrt, po katerem naj bi se ravnal. Vzrok temu je pač v okolnosti, da se vse preveč razpravlja o raznih naukih, dosledno pa molči o dejanskem stanju in razvoju našega gospodarstva.

Marsikdo je danes mnenja, da Slovenci sploh nismo še nikdar mislili na kakšen svoj lastni gospodarski načrt, ker se pač že leta in leta o tem sploh ne piše niti ne govori. V resnici pa smo imeli svoj gospodarski načrt že od tedaj, ko smo se zavedli kot narod, in smo na ta načrt le pozabili ali bolj določno povedano, so pozabili tisti, ki bi se ga morali držati.

Ta načrt je bil sicer preprost, toda bil je pravičen in našel je oslombo v narodu in v slovenskih političnih strankah, ki so se zanj tudi borile. Načrt se je glasil: Na svoji zemlji hočemo biti sami svoji gospodarji. — Tega načrta se je slovensko gospodarstvo držalo ves čas pred vojno in še prvi čas po prevratu. Temu načrtu gre zahvala za ves gospodarski napredek, ki so ga Slovenci dosegli v razmeroma kratkem času pred svetovno vojno in prva leta po njej. Vzporedno s tem je šel tudi naš kulturni napredek, ki bi bil brez gospodarskega nemogoč.

Danes je dejansko naše gospodarstvo brez načrta. Mislimo pa, da ni nikogar, ki bi se resno upal trditi, da more naše gospodarstvo spet oživetiti in doseči nove uspehe brez nekega skupnega načrta. Glede načrta samega nam pač ni treba dosti ugihati, kakšen naj bi bil, kajti danes nam je ravno tako, če ne še bolj, kot nekdanj, treba otresti se tujega oderuštva, ki nas izkorišča v vseh mogočih oblikah. Zato se moramo dosledno vrniti k staremu načelu gospodarske osamosvojitve.

Če pogledamo po naši slovenski domovini, lahko brez kakšnega posebnega strokovnega znanja ugotovimo, da smo slej ko prej sužnji tujega kapitala. Pogled iz vlaka na voznji od državne meje pri Ratečah preko Jesenic, Kranja, Ljubljane, Trbovelj, Zidanega mosta, Celja in Maribora do severne državne meje nam predstavi vso glavno industrijo Slovenije. Toda, koliko od te industrije je slovenske? Nič ne pretiravamo, če rečemo, da skoraj nič. Ne smemo si prikrivati, da z delom in jelom, obleko in obutvijo služimo tujcem, ki nas, podprti z visoko carinsko zaščito, korenito izkoriščajo in odnašajo iz naše domovine še tisto malo kapitala, ki bi nam lahko ostal od naše delavnosti in prirodnega bogastva po plačilu težkih javnih bremen.

Naše prizadevanje za gospodarsko osamosvojitve je tudi med vojno ostalo prav živo in o njej je mnogo razpravljalo. Prevrat nam je omogočil, da smo dobili v svoje roke marsikatero tuje podjetje, med katerimi je bilo pač največje Trboveljska premogokopna družba.

Vsa pomembnejša nacionalizirana podjetja so kasneje zopet prešla nazaj v tuje roke ali pa so propadla. Z obžalovanjem pa moramo ugotoviti, da smo Slovenci preko tega žalostnega poglavja naše povojne gospodarske zgodovine prešli nekako molče, čeravno pomeni pravi prelom z napredkom osamosvojitve in velik padec nazaj v odvisnost od tujcev. Od tega časa naprej smo ostali tudi brez vsakega gospodarskega načrta, zaradi

česar ne moremo od tedaj v našem gospodarstvu zaznamovati nobenega pravega napredka niti v času tako imenovanega gospodarskega uspevanja.

Zvest staremu načrtu je ostal samo še naš mali človek, ki je še naprej nosil svoje skromne prihranke v domače hranilnice. Večji denarni zavodi, kjer so se potem te vloge zbirale, pa so svoja sredstva vlagali in razposojali čisto po golih slučajih brez vsakega vodila. Nemalo so jih izvozili v vzhodne pokrajine države, kjer je mikala višja obrestna mera, dosti pa so jih razposodili tudi doma tujcem, da so nas in nas še izrabljajo s pomočjo naših lastnih sredstev. Dejansko je bilo stanje tako, da so bili pravi lastniki vlog naših večjih denarnih zavodov predvsem naši mali ljudje, a dolžniki, t.j. tisti, katerim so se te vloge zaupale v izkoriščanje, pa po večini tujci, med njimi seveda tudi židi.

V 5. in 6. št. znanstvene revije Leonove družbe »Čas« za leto 1937-38 je objavil g. Drago Potočnik študijo o našem državnem gospodarstvu po vojni. In dasi je razprava precej obširna, je vendar podoba, ki jo podaja v nji, še vedno zelo zgoščena; saj drugače tudi ne more biti, če se pomisli, da obsega računski zaključek finančnega ministrstva za samo eno preračunsko leto, ki traja od 1. aprila do 31. marca, več tisoč strani velike osmerke. Podatki, ki jih navajamo v naslednjem, so povzeti iz omenjene študije, pa nudijo zategadelj le v velikih obrisih podobo našega državnega gospodarstva.

Prvi zaključni račun državnega gospodarstva po vojni smo dobili šele za preračunsko leto 1924/25, za dobo od 1915 do 1924 pa sploh še ni računskih zaključkov. Za presojo stanja državnih financ je zaradi večkratnih sprememb načina pri sestavi preračunov najbolj uporaben sumarni pregled, ki ga podaja finančni minister v zaključnem računu za leto 1935/36. Za stanje konsolidiranih državnih dolgov ni podatkov, da bi si mogli ustvariti jasno sliko za leta od 1924 dalje. Sta sicer dve statistiki, prva za leto 1925., druga pa za leto 1932. Razdobje pa je preveliko, da bi mogli natančno zasledovati spremembe v stanju državnih dolgov.

Po omenjenem pregledu je preračunsko državno gospodarstvo izkazovalo primanjkljaj samo v (treh) letih 1931. do 1934., ko je bila gospodarska stiska najhujša. Najugodnejše je bilo leto 1929/30, tedaj je bila gospodarska konjunktura najvišja. Do enake višine so se državni dohodki spet povzpeli avgusta 1937, ko so znašali 1.100 milijonov dinarjev. Tu pa je treba upoštevati, da pomeni avgust vedno najvišjo stopnjo državnih dohodkov zaradi zapadlosti mnogih davkov, in da so se v letih gospodarske stiske številne davčne stopnje zvišale.

Pregled dohodkov in izdatkov obratne glavnice glavne državne blagajne pa sliko državnega preračunskega gospodarstva znatno spreminja. Po tem pregledu so bili dohodki v času od 1924 do 1937 le v dveh letih (1926/27 in 1931/32) večji od izdatkov. Skozi račun obratne glavnice glavne državne blagajne so šli namreč veliki izvenpreračunski izdatki zamejskih in notranjih posojil in še razni drugi izdatki. Leta 1931. je bila izvedena zakonita stabilizacija dinarja v primeri z zlatom. Država je najela ob tej priliki veliko zamejsko posojilo nominalnih 1.025 milijonov francoskih frankov, dalje je jeseni tega leta dobila od francoske vlade predjem 250 milijonov frankov itd.

Po pregledu dohodkov in izdatkov za vsako leto posebej izkazuje računi za leta 1924—1928, 1929/30 in 1935/36 presežke, ostala leta pa primanjkljaje, ki znaša v letu 1936/37 387,4 mil. din. Prenosi (saldi) so bili od konca leta 1932 do začetka leta 1935 negativni, v letih 1935—1937 pa se je po-

Napačno je mnenje, ki nekako prevladuje pri nas, da so bile krive splošne gospodarske razmere, da smo morali že nacionalizirana podjetja zopet izročiti tujcem. Krivi so bili temu ljudje, ki so kot upravitelji naših razpoložljivih sredstev iskali predvsem svoje osebne koristi, zaradi katerih so prav na ciničen način uničili naše najpomembnejše zavode in povzročili našim vlagateljem milijonske izgube.

Da ostanejo še naprej na površju, so ti ljudje preprosto stopili v službo tujega kapitala in zastopajo sedaj njegove koristi. Kot taki seveda nimajo nobenega razloga in tudi ne morejo želeli, da pride do smotrnosti v našem slovenskem gospodarstvu. Zato je tudi s tega pogleda pravilno stališče, ki ga je zavzel člankar v predzadnji »Sloveniji«, ko je zapisal: »Med nami se je zaredilo v zadnjih dveh desetletjih toliko mrčesa, da je poslednji čas, da ga iztrebimo, če ne drugače, tudi s silo, iz svojih vej, ker nam bo drugače spodgrizel življenjsko rast.«

Naše državne finance

srečilo pokriti ves primanjkljaj in zbrati še majhno obratno glavnico v znesku 48.14 mil. din. Primanjkljaji so se pokrili z raznimi posojili: 6.25% monopolskim, tako imenovanim Kreugerjevim, 7% stabilizacijskim in s predjemom francoske vlade. S slednjim posojilom oziroma predjemom je bila doba posojil v zamejstvu zaključena — poslej je morala vlada posegati samo na notranji denarni trg in se posluževati svojih in privilegiranih denarnih zavodov, da je dobila potrebna sredstva.

V letu 1935/36 je bila izvedena konsolidacija državnih dolgov pri Poštni hranilnici za 600 mil. dinarjev po 5%. Prejšnja posojila so bila večinoma pretvorjena v novo dolgoročno posojilo (na 50 let), kar se vidi iz obrestne in amortizacijske službe državnih dolgov, izkazane v preračunih od 1935—1936 dalje. Druga podobna operacija je bila izvedena leta 1936/37 pri Narodni banki. V konsolidirani državni dolg pretvorjeni znesek 1.672 milijonov dinarjev se odplačuje iz deleža države pri dobičku banke. Tretja važna finančna operacija je bila izvedena z izdajo blagajniških zapisov v letih 1935—1937 za skoraj 1 milijardo din, na kolikor se glasi zakonito pooblastilo. Važno vlogo pri uravnoteženju državnih financ je igrala tudi izdaja novih srebrnih kovancev po 10, 20 in 50 din. Izdatki za kovanje pri imenski vsoti so znašali 229.43 mil. din, dobiček pa 770.57 mil. din. Posojila in dobiček od kovanja srebrnega denarja so glavne postavke med dohodki v računu obratne glavnice glavne državne blagajne. Redno se tudi ponavlja dohodek od uradniškega sklada pri Državni hipotekarni banki, ki je znašal v letih 1931 do 1937 skupaj 405.16 mil. din. Odpravljenih je bilo in izposojeno še iz raznih drugih skladov.

Izdatki v računu obratne glavnice so se vršili na osnovi tekočih in pooblastil finančnih zakonov prejšnjih let; šele leta 1936/37 so šli izdatki v glavnem na podstavi tekočih pooblastil, vendar pa jih je med njimi še mnogo, ki gredo na račun prejšnjih let. Zanimiva je postavka podpor ruskim beguncem, ki v računu dohodkov in izdatkov ni izkazana, razvidna je pa iz bilance, torej iz računa aktiv in pasiv obratne glavnice. V letih 1931—1937 je bilo pod tem naslovom izplačano:

Preračunsko leto	Podpore ruskim beguncem Din	Podpore ruskim vojnim invalidom Din	Skupaj Din
1931/32	32.400.000	8.540.950	40.940.950
1932/33	25.800.000	5.677.856	31.477.856
1933/34	19.800.000	5.644.183	25.444.183
1934/35	15.600.000	5.546.300	21.146.300
1935/36	9.800.000	5.545.909	15.345.909
1936/37	9.000.000	5.218.300	14.218.300
V 6 letih	112.400.000	36.173.498	148.573.498

V letih 1932—1936 so prejele banovine na splošnih subvencijah 171.54 mil. din, v letih 1930—1936

Najboljši šivalni stroji in kolesa

ADLER

po izredno nizkih cenah pri tvrdki

Josip Petelinc, Ljubljana
za vodo (blizu Prešernovega spomenika)

Večletno jamstvo!

Pouk v umetnem vezenju brezplačen!

pa razen tega primorska, zetska in vrbaska še posebej 227.66 mil. din. Pozneje ti izdatki niso izkazani, ker se izplačujejo po posebnem ključu iz davka na poslovni promet. Na osnovi pooblastila finančnega zakona za leto 1936/37, člen 65 je bilo izdanih v letu 1936/37 za izplačilo anuitet, dogovorjenih po pogodbah s predstavniki sindikata krajevnih železnic (dolenjske, tržiške) v dravski banovini 10.582.078 din.

Dasi zaradi pomanjkanja prostora nismo navedli niti najvažnejših postavk dohodkov in izdatkov računa obratne glavnice, je pa za presojo stanja tega računa vendarle potrebno natančneje poznati sestav njegovih aktiv in pasiv. Postavke v naslednji razpredelnici, ki obsega dobo od 1934 do 1937, so združene v skupine, kamor spadajo.

Aktiva:	1934-35	1935-1936	1936-1937
	milijonov dinarjev		
gotovina	25.—	26.50	165.50
tekoči računi:			
monopolska uprava	1.155.10	1.115.20	1.055.55
min. gozd. in rud.	261.70	194.65	204.60
Drž. hip. banka	220.70	164.55	112.10
državne železnice	545.90	562.44	—
Prizad	101.20	59.70	59.70
ministrstvo pošte itd.	51.70	50.—	57.86
(iz prejšnjih let)	149.25	149.25	—
razna posojila	955.07	956.40	979.—
vrednostni papirji	157.44	153.65	169.25
likvidacijski računi	577.80	578.45	702.50
bilančna vsota	5.190.—	5.450.50	7.007.05

Iz pregleda je razvidno, da so državne železnice likvidirale svoj dolg pri glavni državni blagajni, kakor je tudi monopolska uprava odplačala del svojih dolgov. Razpoložljiva gotovina glavne državne blagajne je narasla predvsem pri Narodni banki, kar je v zvezi z izdajo blagajniških zapiskov, ki jo vrši ta banka. Razna posojila so nadalje narasla predvsem zaradi podpor ruskim beguncem in ruskim vojnimi invalidom. Nasprotno pa se je postavka posojil zmanjšala zaradi odpisa dolga kr. akademiji v Belgradu v znesku 7.5 mil. din. Navajanje še drugih podrobnosti bi bilo preobširno.

Pasiva pa kažejo za isto dobo naslednjo sliko:

Pasiva:	1934-1935	1935-1936	1936-1937
	milijonov dinarjev		
obratna glavnica glavne državne blagajne	—	456.44	48.14
dolg Narodni banki	2.288.7	2.272.—	600.—
blagajniški zapiski	—	200.—	965.50
tekoči računi:			
Poštna hranilnica	640.70	229.05	469.60
Drž. hip. banka	605.54	592.56	485.—
odd. drž. dolg. in kred.	255.—	206.20	253.50
monopolska uprava	388.26	506.50	458.90
izposojilo gotovine iz nasled. prerač. leta	849.54	550.60	452.06
bilančna vsota	5.190.—	5.450.50	7.007.06

Zboljšanje blagajniškega stanja je bilo omogočeno na eni strani s konsolidacijo posojil pri Poštni hranilnici in Narodni banki, ki so izpadla iz pasiv, na drugi strani pa z izdajo blagajniških zapiskov. Zmanjšujejo se tudi posojila pri Državni hipotekarni banki, medtem ko so pri Poštni hranilnici narasla. Razen 200 mil. din kredita (stanje konec leta 1936/37 — 182.5 mil. din) je imela država najetih še nekaj kratkoročnih posojil; stanje na koncu leta 1936/37 — 5% specialni kredit 50.45 mil. din in 5% lombardni kredit 24.0 mil. din. Pri Državni hipotekarni banki ima specialni kredit 300 mil. din ter začasno posojilo 118.37 (1935/36 — 199.55) mil. din.

Za tekoče finansiranje so se vlade posluževale predvsem posega v dohodke naslednjega leta s tem, da so si vsako leto izposodile iz dohodkov naslednjega leta znatne vsote. Gibanje teh izposojil prikazuje naslednji pregled:

Prerač. leto	mil. Din	Prerač. leto	mil. Din
1930/31	154.50	1934/35	849.54
1931/32	355.80	1935/36	550.60
1932/33	706.46	1936/37	452.06
1933/34	762.20		

(Konec prihodnjič.)

Opazovalec

O filmu

Predzadnji petek je priredilo Slovensko društvo za svoje ude predavanje. Predaval je g. Franc Brek o enem izmed najvažnejših sodobnih kulturnih vprašanj, o filmu.

Predavatelj je vprašanje jasno in pregledno opredelil in v glavnem odgovoril na tri vprašanja: 1. po izvira filma, 2. v čem je jedro uspeha, ki ga ima film, in 3. kakšen je namen in kakšno je poslanstvo filma. — Kot odgovor na tretje vprašanje je predavatelj ugotovil četverno pojmovanje namena in poslanstva, ki naj ga film ima in ki ga uveljavljajo deloma filmski producenti, deloma posamezne države in deloma milijoni kinobiskovalcev. To pojmovanje ja naslednje: a) film je gospodarsko pridobitvena institucija, b) film ima izključni namen zabavati človeštvo, c) film je politično propagandno sredstvo, in d) film je kulturno umetniška naprava. To zadnje, »odrešilno« pojmovanje namena in poslanstva, ki ga film ima, je edino opravičilo temu, da film sploh obstaja, in je obenem edini vidik, s katerega moramo posamezne filme ocenjevati po njihovi kvaliteti. Po takem veljajo za filmsko umetnostne pravisti zakoni, kakor za vse druge umetnostne panoge. To pojmovanje naj uveljavi poštena, kvalitetna filmska kritika, tako kot je nekdanj, za Bleiweisa in Koseskega, poštena kritika pripeljala slovenska knjižna prizadevanja iz teme na prave in jasne poti. Kot zadnje vprašanje je predavatelj omenil poseben pomen filma za Slovence, ki je žal v teh mejah, zavoljo pomanjkanja kritike, nezrelih gledalcev, zavoljo nizke ravni filmov, zavoljo tujega jezika, ki ga v filmu govorijo igralci in zavoljo srbohrvaškega prevodnega besedila, prej nasprotnik naše narodne kulture, kot pa soustvarjalec...

Po predavanju se je razvila diskusija, v kateri so navzoči zahtevali, da se brezpogojno uvede na filme slovensko prevodno besedilo in da mora biti reklama za posamezne filme kakor tudi trgovska filmska reklama izključno v slovenskem jeziku.

Eden izmed navzočih gospodov je podal zanimive informacije o manipulacijah zastopnikov, ki filme prodajajo kinopodjetnikom, v težki davčni obremenitvi kinopodjetnikov, dalje o tem, kako gledalci najrajši gledajo filmsko plažo (avstrijske in madžarske filme) in skušal s tem razložiti, zakaj se v Ljubljani zvrsti toliko filmske plaže.

Menimo pa, da so trgovske spekulacije in manipulacije zadeva, ki naj jo urede trgovci med seboj in da to nikakor ni zadostno opravičilo za

to, da ljudem posamezna podjetja prikazujejo namesto dobrih slabe, da, najslabše filme, in da je z gledalci filmov taka, kot z obiskovalci gledališč: gledališka publika je namreč taka, kakršno gledališče vzgoji.

Unitarizem — centralizem

Ko je prišel centralizem preveč na slab glas, so ga centralisti skušali rešiti na zunaj s tem, da so mu dali drugo ime. Najprej so ga oznamovali kot dekoncentracijo s tistimi znamenitimi »širokimi samoupravami, pri katerih je bila vidna edina širina v obsežnosti čedalje novih pristojnosti in dajatev za centralne stvari in naprave. Ljudje, zlasti slovenski in hrvaški ljudje, so videli, pri čem so, pa so imenovali dekoncentracijo z vso njeno samoupravno širokostjo vred centralizem, kar je tudi bila, v marsikaterem pogledu še večja, kakor prej. Spet so videli centralisti, da je treba pustiti ali centralizem ali pa vsaj zunanjo njegovo izrabljeno oznako. Izumili so torej zanj novo ime: unitarizem. Tudi tisti, ki ta naš unitarizem samo površno opazuje in ogleduje, vidi lahko na prvi pogled, da se prav nič ne loči od rajne široko-samoupravne dekoncentracije.

Spominjajte se tiskovnega sklada tednika „Slovenije“!

Prepričane Slovence, ki jim je slovenstvo zapoved vesti in npravnosti, prosimo, da podprejo razširjevanje čiste slovenske misli s tem, da nakažejo primeren znesek za

tiskovni sklad

našega tednika »Slovenije«.

»Hrvatski dnevnik« je nedavno tega navajal Pribičevićeve besede, »da se je mogoče pogajati samo s takimi strankami, ki so zavrgle centralistično (unitaristično) državno ureditev«. Zaradi tega pravilnega istenja pa se razburja precej po nepotrebnem »Samouprava«. Pravi, da ve danes že vsak laik, da je med centralizmom in unitarizmom velik razloček ter da pomeni istenje dveh tako različnih pojmov ali skrajno nevednost ali še nekaj mnogo hujšega.

Nam ni šlo nikoli za besede. »Samouprava« utegne imeti prav, da je morebiti kakšna uradna opredelitev unitarizem popolnoma ločila od centralizma. To celo prav radi verjamemo, saj je vendar unitarizem nastal zato, da centralizmu vsaj podaljša življenje, če bi ga že rešiti ne mogel.

Toda — poglavito v življenju niso besede, ampak dejanja, ki jih spremljajo. Unitaristična dejanja pa so natančno taka, kakor centralistična, kakor smo to že zgoraj pokazali. Vsak laik torej lahko vidi, da dejansko med centralizmom in unitarizmom ni razločka. In dokler so edino odločilna dejanja, ne pa besede, pomenijo poskusi, dati unitarizmu ob isti vsebini drug pomen kakor centralizmu, najskrajnejšo nevednost, če ne še kaj mnogo hujšega.

Sicer bi pa »Samouprava« mnogo več pomagala k razčistitvi pojmov, če bi se potrudila, da bi dokazovala, namesto samo trdila. Kajti danes ni med pravimi Slovenci in Hrvti človeka, ki bi mislil in verjel, da je med unitarizmom in centralizmom razloček — preveč ga vsakdanja grenka resnica uči o usodni istosti obeh pojavov. Naj bi nam torej »Samouprava« rajši povedala, v čem je tisti razloček, ki tolikanj govori o njem. In povedala in razložila naj bi nam to ne s praznimi besedami, ampak z naštevanjem določenih dejstev: v katerem pogledu je prinesel unitarizem Slovcem in Hrvatom več pravno zagotovljenih samoupravnih pravic v primeri s centralizmom, zlasti v katerem pogledu je unitaristična gospodarska in kulturna politika dala Slovcem in Hrvatom dejansko in pravno mogočost, da se razvijajo samostojno, da se sploh razvijajo drugače, kakor bi se mogli pod najdoslednejšim centralizmom.

Doslej ga pa še nismo srečali, ki bi nam bil povedal, kakšen je razloček med centralizmom in unitarizmom v tej naši jugoslovanski resničnosti. Kajti iz še tako prikrivajočih in zavutih besed bi bral vsak človek centralistično stvarnost. Zato takega odgovora tudi od »Samouprave« ne bomo dobili. Kakor ga na primer še nismo brali v »Jutru«, ki je sicer imelo včasih za svoje posebno poslanstvo, da razodeva jugoslovenski umski preproščini širokost jugoslovenskih, to se pravi nepristnih, samouprav.

Po sklepu zgorajšnjega sestavka smo brali v »Hrvatskem dnevniku« kratko zavrnitev »Samouprave«, češ da je pač dovolj očitna istost centralizma in unitarizma, in da je pok. Svetozar Pribičević imel gotovo dovolj razlogov, če je pojava istil. Tudi na to se je »Samouprava« takoj odzvala in priporočila urednikom »Hrvatskega dnevnika«, naj bi se nekoliko poučili o razliki med centralizmom in unitarizmom, ki da je prav velika.

»Samouprava« bi bila pač mnogo bolje storila, če bi glede na tolikšno trdovitost rajši kar sama poučila o tej razliki vse, ki o njej dvomijo. Kajti niso to samo uredniki »Hrvatskega dnevnika« in drugih hrvaških listov, marveč spadajo mednje tudi vsi pravi Slovenci, pa celo vsi demokratično misleči Srbi. Razen tega pa tudi vsi ti res ne vedo, kje naj bi se o tej razliki poučili, zlasti ko stoje vsak dan znova pred tisto resničnostjo, ki centralizma od unitarizma v dejanju ne loči.

Zdi se nam, da tega »Samouprava« zategadelj ne stori, ker bi dejanskega razločka ne mogla pokazati in bi se tudi že vsak poskus v tej smeri korenito ponesrečil.

Edinstveno zlo

»Jutro« poroča po »Hrvatskem dnevniku«, kako se dviga Belgrad gospodarsko, medtem ko Zagreb zastaja, pa dostavlja:

»Slična razmišljanja bi mogli zapisati tudi na račun Ljubljane, ki postaja vse bolj samo uradniško in penzionistovsko mesto brez industrije in širokopotezne gospodarske akcije. Tako n. pr. smo imeli do včeraj veliko železarsko podjetje v Strojnih tovarnih s stari tradicijami in preizkušenim kvalificiranim delavstvom. Kaj je ostalo danes od njih? In kako je z drugimi podjetji, ki komaj še životarijo?

Namen teh besed je, spet kedaj odvrniti našo pozornost od pravih krivcev našega gospodarskega nazadovanja. Celó v »Jutru« samem smo lahko že brali, da je vzrok tega nazadovanja v čezmernih javnih dajatah, a prav tako tudi v unitaristični zakonodaji, ki na naše stroške pospešuje obrt in industrijo na jugu. Ker pa je seveda za »Jutro« vse nedotakljivo, kar prihaja iz unitarističnega sestava, se je po navadi spravljal pri takih priložnostih nad banovinske dajatve, da tako zagreni Slovcem že vnaprej vsako misel na kakšno resno samoupravo. Pri tem je pa seveda zmeraj pozabilo povedati, da bi prvič banovinskih dajatev sploh ne bilo treba, če bi Slovenija ne morala plačevati mnogo več, kakor druge pokrajine, ter da bi bile tudi sedanje banovinske dajatve lahko za polovico manjše.

Širite naš list „Slovenije“!

Kadar se torej »Jutro« ukvarja s »sličnimi razmišljanji«, naj bi najprej poiskalo in pokazalo krivca. Tega pa ne bo storilo. Kajti edini sklep bi bil in mogel biti, da je unitarizem ali centralizem tisti, ki je nazadovanje našega gospodarstva povzročil. Iz tega prvega pa bi izhajal nadaljnji edini sklep, da je treba zastaviti vse sile za boj zoper unitarizem in za popolno finančno samoupravo Slovenije.

Šifio jugoslobenarji!

V 130. št. »Jutra« z dne 5. VI. t. l. je bil objavljen tale preklie:

»Preklie. Podpisani ovim putem preklujem sve lažne izjave i trditve koje sam ja raznašao ustmeno napram gospodji Veber Regini, supruzi, i Veber Viktoru, šefu stanice u Donjem Kraljevcu, u javnim lokalima i drugje, jer je sve to neistinito i laž, te se zahvaljujem imenovanim, da sta odustala od sudske tužbe zbog klevete i uvrede. — U Donjem Kraljevcu, 30. maja 1938. — Krauth Ivan, učitelj.«

Če bi bil tukaj podpisan kak medjimurski mešetar ali varaždinski prekupčevalec, bi se dal ta »esperanto« še opravičiti. Toda če piše tak jezik učitelj »narodne šole, torej »nosilec prosvete«, je pa res žalosten pojav. Ako je preklie namenjen Hrvatom (ali Srbom), ne bodo razumeli besed: preklie (sh. opoziv), preklujem (sh. opozivati), trditve (sh. tvrdenja), drugje (sh. drugde); srbohrvaščina nima pri glagolu dvojine, zato je nerazumljivo »sta odustala« (sh. su odustali). Hrvat pravi le »zahvaljujem vama« (brez zaimka se). Dajalnik besede supruza je vedno: supruzi (ne: supruzi).

V stavku »koje sam ja raznašao« se mora zaimek ja izpustiti, ker osebek nima poudarka. — Gospod učitelj bi moral svoj opus pokazati kakemu sosedu, ki zna srbski ali hrvaški, da bi mu popravil najhujše napake. Namesto »podpisani« je že zdavnaj vpeljana fonetična pisava »potpisani«. No — morebiti je g. Krauth žrtev svoje vzgoje ali učiteljske šole, ki jo je obiskoval? — Ker pa izhajajo ljubljanski listi za zdaj še v slovenščini (ali v »dravobanskem idijomu«), je bilo nepotrebno, da se je g. učitelj mučil s prevajanjem v jugoslovenščino, ki jo ima za srbohrvaščino, — toda po krivem. ABC.

Na pravi poti smo

Kako smo na pravi poti, dokazuje najbolj zadnja številka »Proboja«, neoficielnega glasila tiste »Narodne Odbrane«, ki bi nas hotela »likvidirati tiho in postopno«. Kar v treh sestavkih se je spravil nad nas z razlogi umske nezadostnosti, namreč z zmerjanjem in podtikanjem, torej na prav jugoslovenski način. Najprej mu seveda ni všeč, ko razmotrivamo vprašanje smotrnega izseljevanja, ker nočemo, da bi se nam ljudje zgubljali v Ameriki, Franciji in drugod. Boji se pač, da bi ostalo premalo naših ljudi za »podjetnike«

kakor je očitno slovenska vloga v duhu edinstvenosti. Še manj mu je všeč naša ugotovitev, da smo Slovenci prostovoljno prišli v Jugoslavijo, potem ko smo doma odvrkli avstrijsko vrhovnost. »Proboju« bi šlo pač najbolj v priklad, če bi bili Slovenci in Hrvatje kratko in malo podjarmljena naroda, pa bi bilo zategadelj opravičeno

Sicer pa tukaj jugoslovenom radi priznavamo, da so z vidovdanske ustavo precej »popravili« zgodovinsko dejstvo svobodne združitve.

Najbolj fletkan pa je »Proboj«, ta nacionalistični list, ko nam zamerja, da smo poudarili slovensko prepričanje nekega sodnika. Mislili smo doslej, da je »Proboj« pristojen le bolj za presojo jugoslovenskega mišljenja, pri čemer radi izjavljamo, da mu te pristojnosti ne bomo osporjevali. Ne, »Proboj« hoče menda, da bi tudi pravo slovensko prepričanje presojal jugosloven. Nekako tako, kakor kopitar sonete. Pa berimo:

»Poleg tega pa se bo treba enkrat vendarle vprašati, kdo je upravičen odločati o »slovenskem mišljenju« enega ali drugega. — Praksa kaže, da se rinejo v prve vrste najbolj zagriženih nacionalnih pokretov ljudje, ki tja ne spadajo. Primer Codreanu v Romuniji, enak primer voditelja nacistov na Ogrskem in še drugi taki primeri kažejo, da morajo biti vsi oni, ki se rinejo v prve vrste in hočejo igrati na vse konce in kraje razsodnike, zelo previdni...

Ker je »Proboj« nacionalen list in ker se njegovi ljudje rinejo v prve vrste najbolj zagriženih jugoslovenskih nacionalnih »pokretov«, bo pač vsak pravi Slovenec zelo previden, preden jim bo dal sodbo o kaki svoji stvari. In previden bo tem laže, če bo videl, da pišejo jugosloveni besedo »ud« zmeraj v narekovajih, tako se jim zdi ta beseda smešna. Smešna pa je zanje zato, ker je pač stara slovenska beseda in ker je vse, kar je res slovensko, ovira stapljavstvu.

Zavedno zvajanje

»Proboj«, kakor se imenuje ta čas naslednik rajnkega »Pohoda«, prinaša bežno sliko obupnih razmer, v katerih živi naš človek v Halozah. Povedal ni prav nič novega, drugje, zadnje čase zlasti v »Sodobnosti«, je bilo človeka nevredno življenje haloškega viničarja še vse bolj nazorno in podprto opisano. Kar je novega in res izvirnega pri vsem sestavku, je edino naslov: »Naša kultura!« Kakor je brezmiseln na sebi, postane pomemben po okolju in duhu, ki ga je rodil: duh Narodne Odbrane, ki hoče slovenstvo »tiho in postopno likvidirati«, pa mu je pri tem naša kultura neprehodna ograja.

Kolikor je mogoče iz dovolj zmedene vsebine sestavka sploh razbrati vsebino in namero, naj bi bila »naša kultura«, to je slovenska kultura kriva, če propada naš kmet. Kajti zaradi dela za našo kulturo menda propada, zaradi tega dela beži ljudstvo v Francijo.

Iz te jugoslovensko visoke in imenitne premise bi izhajalo seveda, da bi vse te revščine ne bilo, če bi se popolnoma prepustili jugoslovenstvu, z delom za našo kulturo pa sploh prenehali. Če bi bili lepo tiho in zadovoljni, če bi se nam nalagale magari še večje dajatve kakor doslej.

Vabilo našim bralcem

Vse naše prijatelje in bralce vabimo, da upoštevajo v prvi vrsti trgovine in podjetja, ki oglašajo v našem listu.

Opozarjamo pri tem, da sprejemamo oglase samo od domačih podjetij.

Najbrž je tudi slovenska kultura kriva in z njo tisti, ki jo branijo in delajo zanjo, da bi na primer ljubljansko železniško ravnateljstvo lahko

VSE ZA PISARNO

dobavlja in popravlja

PRELEC

LJUBLJANA sedaj Tyrševa 1 nasproti hotelu Slon

takoj nastavilo 9.200 ljudi, če bi bilo glede na dohodke in promet tako preskrbljeno z osebjem, kakor belgrajsko. 9.200 ljudi — to se pravi, ne enemu Haložanu bi ne bilo treba iti v Francijo za tujim kruhom!

In pri pošti: tretjino vseh dohodkov poštne uprave dajejo državi slovenske pošte. Zato pa se pri nas osehje reducira.

In samo naša kultura in slovenski kulturni ljudje so tega krivi, kajti oni so zahtevali in uvedli z vidovdanske ustavo unitarizem, medtem ko so se bili Žerjav, Kramer, Pucelj in Vošnjak za to, da dobi Slovenija popolno, zlasti finančno samoupravo.

Res, samo popolno pomanjkanje čuta za sleherno pravno odgovornost more ob vsem tem našem trpljenju in ob več ko očitnih vzrokih tega trpljenja še zmeraj pisati, ko da bi ga bil kriv tisti, ki se je ves čas bojeval za to, da ga odpravi, in ko da bi ne bil prav nič kriv tisti, ki ga je edini in v popolni zavesti vseh škodljivih nasledkov povzročil.

Sicer pa je sestavek ob vsej zmedenosti poučen vsaj toliko, ko podzavestno čuti, da je neka zveza med slovensko omiko in med brezprimerno revščino, v katero je pahnilo slovenskega človeka

Le da ta zveza ni vzročna; kajti manj ko je imela naša kultura mogočnosti razvoja,

Vzročna zveza je torej popolnoma druge vrste: med jugoslovenskim unitarizmom na eni in našo revščino na drugi strani leži. Zadnja pa raste naravnost v geometričnem postopovanju s prvo.

Slovaške zahteve

Zadnjo soboto je zborovala v Bratislavi Slovaška ljudska stranka, ki jo vodi Hlinka. Odposlanci stranke so se izrecno in neprisljeni — v češko-slovaški državi velja svoboda vesti in prepričanja! — izjavili za češko-slovaško republiko. Slovaki pa niso zadovoljni z dosedanjo ureditvijo države, ki je preveč centralistična. Zato zahtevajo preosnovo ustave, v katero naj bi se sprejela še tale določila:

§ 1. Slovaška dežela je avtonomen del češko-slovaške republike. Njeno ozemlje se krije s sedanjim upravnim ozemljem Slovaške.

§ 2. Na ozemlju Slovaške je uradni in učni jezik slovaščina. Manjšinam v senžermenski pogodbi zagotovljene jezikovne pravice ostanejo nedotaknjene.

§ 3. Na ozemlju Slovaške se uvaja deželna pripadnost. Pogoji za njeno pridobitev je domovinska pravica v kaki občini na slovaškem ozemlju. Z deželno pripadnostjo se pridobi tudi samodejno državna pripadnost.

Nadalje so zahtevali odposlanci stranke, da ima Slovaška lastno deželno vladno, ki bo odgovorna slovaškemu deželnemu zboru. Ta zbor imej v določenih primerih, kakor državljanstvo, izseljevanje, carine, zrakoplovba, vodna plovba, pošta, davki in podobno, lastno zakonodajo. Slovaška mora imeti lastno sodstvo, njeni vojniki pa naj služijo doma. Skupni češko-slovaški vladi in državnemu zboru naj bo pridržana zlasti zunanja politika, državna obramba, skupne finance in carinski sestav.

K tem slovaškim zahtevam nekaj pripomb.

Položaj Slovakov v češko-slovaški republici je v vsakem pogledu ugodnejši od položaja Slovencev in Hrvatov v Jugoslaviji. Pri državnih zakonih je avtentično besedilo tisto, v katerem je bil zakon predlagan, torej tudi slovaško, predvsem pa, kar je zlasti važno, Čehi niso Slovakov gospodarsko izkoriščali na ta način, da bi se bili davki izterjavali v neenaki meri, ali celo, da bi se bili slovaški davki porabljali za gospodarsko povzdigo čeških krajev.

Vendar so se Slovaki v marsičem po pravici čutili zapostavljeni. Predvsem, ker se češki uradniki na Slovaškem niso dobro priučili slovaščine, pri čemer naj opozorimo na to, da je slovaščina češčini v vsakem pogledu bližja, kakor na primer slovenščina srbsčini. Nadalje, ker se je na Slovaškem še zmeraj po nepotrebnem uradovalo češki, ker so morali slovaški vojniki služiti izven Slovaške, ker se je v vojski zapostavljala slovaščina in ker zlasti daljni in oddaljeni zakonodajni in upravni aparat v Pragi ni znal in deloma tudi ni mogel najti tistih živih stikov s potrebami in stiskami slovaškega naroda, kakor jih more imeti samo resnična samouprava.

Čehom torej ne bo kazalo drugega, kakor da se začnejo pogajati in da ustrezajo Slovakom. Prej ko to store, bolje bo zanje in za državo. Koncesije, dane zadnji hip in v skrajni stiski, nimajo velike vrednosti. Mi sicer razumemo, zakaj se Praga tako izmika: skrb zaradi nemške manjšine, ki bi navsezadnje hotela isto. Toda s prav to manjšino se sedaj le pogajajo, morajo pogajati. Koliko bi bil močnejši njih položaj, če bi bili prej uredili razmerje do Slovakov! To tem bolj, ker so prav Slovaki te dni pokazali, da vztrajajo v republici in ob njej ter da ne marajo izrabljati nobene zunanje stiske za svoje posebne namene.

In navsezadnje: zadovoljnost državljanov je najboljše poročilo za moč države. V velikem demokracičnem svetu so bile zmeraj najmočnejše zveze države. Močnejše, mnogo močnejše so od centralističnih, kar je v bistvu zmeraj isto, kakor nedemokracičnih. Naj bi se po tej resnici ravnali tudi Čehi!

Kako bo razdeljeno milijardno posojilo

Nedavno tega je izdal dr. Maček oklic pripadnikom Hrvaške kmečke stranke, naj vzamejo svoje vloge iz državnih denarnih zavodov, da bi se s tem onemogočilo državno posojilo 4 milijard. Svoj sklep je obrazlagal s tem, da bi bila Hrvaška pri razdelitvi posojila po dosedanji rabi prikrajšana.

»Samouprava« je posvetila temu oklicu dne 24. maja tega leta cel uvodnik. Zatrjuje, da je namenjeno posojilo za okrepitev celotne odporne in kulturne moči naše države. Vendar pa seveda niti ne poskuša, da bi v podrobnosti navedla, kako se bo to posojilo razdelilo na posamezne pokrajine glede na njih dajatve državi, to se pravi, nič ne pove, koliko bo kaka pokrajina od tega posojila dobila in koliko ji bo treba vrniti, čeprav bi ta stvar tudi slovenskega človeka v prvi vrsti zanimala. Samo to zatrjuje »Samouprava«, in sicer precej pretirano slovesno, da bo iz njega za javna dela dobila 100 milijonov Dalmacija, torej dežela, v kateri ima prav dr. Maček mnogo pripadnikov.

100 milijonov pri štirih milijardah gotovo ni velik znesek. Zato se nam slej ko prej zdi, da bi bil sestavek »Samouprave« vse drugače preprič-

ljiv, če bi bil kratko in malo prinesel celotni spored, po katerem se bo posojilo razdelilo. Kajti recimo, da tudi dobi kaka pokrajina 100 milijonov, vrtni jih mora pa tisoč, tedaj je zanjo tako gospodarstvo zelo, zelo — negospodarsko.

Naj bi torej »Samouprava« s takim sporedom čimprej prišla!

Mali zapiski

Prepovedani letaki.

Državno pravdnštvo v Zagrebu je prepovedalo širiti tele letake:

1. »Hrvatski radnički savez, podružnica Kakanj«;
 2. »Poštenoj javnosti«;
 3. »Bratska gospodarska sloga i seljačka sloga«.
- Letaki so izšli v Zagrebu.

Znamenje časa

Sedaj, ko ljubljanska policija prav pridno usmerja pota pešcev, je tudi predstojnik nekega velikega urada v Ljubljani izdal posebno odredbo o uporabi glavnega stopnišča tistega urada. Odredil je takole:

»Glavno stopnišče do 1. nadstropja smejo uporabljati samo načelniki oddelkov in šefi odsekov, ostalo osebje pa se mora posluževati bodisi dvigala ali stopnišča II. Za komunikacijo v direkcijem poslopiju je glavno stopnišče od I. nadstropja navzgor dovoljeno za splošno uporabo.«

Seveda ta odredba ni bila izdana zaradi prometne nevarnosti kakšnega karambola, marveč v varstvo dragocenih preprog, ki jih je urad nabavil v zadnjem času in namenil samo nekaternikom. Čudno pa je to, da ta urad istočasno zaradi pomanjkanja kreditov odpušča svoje delavce.

Unitarizem.

Ministrstvo za prosveto je odredilo, da mora imeti vsak razred ljudske šole najmanj 45 učencev. Glede na to bo odpravljenih v Ljubljani 22, v Sloveniji pa nad 100 razredov.

Tako je tudi prav v duhu unitarizma. Čemu pri nas toliko šol, kar ima za posledek zgolj nepotrebno razlikovanje v oliki in omiki, tolikanj škodljivo edinstvenemu duhu.

Slovenska medicinska fakulteta.

V akademskem glasilu »1551« beremo:

Medicinska fakulteta je dobila lansko leto za vzdrževanje institutov, laboratorijev in sploh za vse svoje potrebe din 87.600 dotacij. Po določilih letošnjega finančnega zakona pa so znižani krediti posameznim institutom za 15 do 20 odstotkov. K tem pride še določilo, da sme fakulteta razpolagati samo z 90 odstotki odobrenih kreditov, ostalih 10 odstotkov je na razpolago prosvetnemu ministru.

Vse to skupaj da za približno 25 do 30 odstotkov zmanjšane kredite ljubljanski medicinski fakulteti, ki se je tako že s prejšnjimi krediti komaj vzdrževala.

O kritiki.

V nedeljo dne 29. letošnjega maju je govoril v Dessau-u na javnem zborovanju nemški propagandni minister dr. Goebbels. Povedal je tudi, kako misli glede kritike:

»Pri nas se vodi in posluša. In če se nergači pritožujejo, da ni pri nas nobene kritike več, tedaj odgovarjamo: Je kritika! Toda ne kritizira podrejeni nadrejenega, marveč nadrejeni kritizira podrejenega!«

K temu bi pristavili, da je bila kritika te vrste posebno lepo razvita. Pa tudi na primer jugoslovenski edinstveniki so kazali zmeraj veliko čuta in smisla zanjo.

Nesamostojnost.

List čeških kmetov »Venkov« poroča, da so italijanske oblasti Nemcem na Južnem Tirolskem prepovedale, nositi bele nogavice. Bele nogavice pri športni obleki se štejejo danes za nemško nacionalno nošo, to se pravi, kot znak pripadnosti k hitlerjevskemu nacionalnemu socializmu.

Pri nas nosi vse polno ljudi bele nogavice — deloma iz nevednosti, deloma iz neke opičje psonemovalnosti. Bilo bi dobro, če bi se naši ljudje sami zavedli in začeli, po potrebi kar najodločneje, zavračati to nošo, znak pripadnosti tujemu narodu in tuji miselnosti.

Upravičeno svarilo.

Kardinal Baudrillard je naslovil na poljske katolike tele resnične besede, ki jih povzemamo iz »Pariser Tageszeitung«:

Prišel sem na Poljsko, ko je še omagovala in navzlic temu znala ohraniti svoj ponos, svojo plemenitost in svojo dušo pod jarmom nemškega, ruskega in avstrijskega zamejstva... Samo nekaj me včasih skrbi: če slišim reči, da hočejo neki Poljaki pod krinko politične pametnosti odobravati in včasih celo uporabljati pri drugih načela in načine, pod katerimi so njihovi očetje in oni sami tako kruto trpeli. Mar ne bi

morali, osvobojeni od velike krivice, bolj ko vsi drugi ljubiti pravico in ji pomagati do spoštovanja. Mar si morejo tisti, ki so toliko trpeli pod silo, ustvariti vzor, pred katerim se more klanjati samo razum?

Volitve na Češko-Slovaškem.

O zadnjih občinskih volitvah na Češko-Slovaškem piše »Prager Tagblatt«:

Razvoj v češkem in nemškem taboru je samo na zunaj enake vrste, ker zmaguje pri Nemcih radikalnejša stranka, medtem ko grede Čehi k strankam sredine. Samo navidezna izjema je naraščanje komunističnih glasov na češkem ozemlju. Čeh, ki je vrgel na eno zadnjih dveh nedelj komunistično glasovnico v volilno žaro, se ni s tem odločil za revolucionarni socializem, zoper zasebno lastnino ali celo za svetovno revolucijo. Izrazil je s tem samo svoje sočustvovanje z zvezno slovansko velesilo. To trditev lahko potrdi vsak, ki je poslušal razgovore, kakor so običajni pred volitvami na cestnih železnicah in na cesti.

V istem smislu piše »Pariser Tageszeitung«:

..... Kajti komunističnega volilnega uspeha ne gre tako razlagati, da bi sanjali Čehi o svetovni revoluciji in komunističnih idejah: pomeni zgolj in samo simpatije za ruskega zaveznika, in da se danes ne morejo odreči ruskega zaveznika, je celo za tiste jasno, ki so se leta borili zoper to.

Slovenska vas na Dolenjskem

Tak je naslov obširne studije, ki jo je napisal znani pedagog in folklorist, Vinko Möderndorfer. Iz prospekta, ki smo ga prejeli, je razvidna bogata vsebina in široka zasnova dela, dotikajoča se skoraj vseh perečih vprašanj naše vasi in našega podeželja. Knjiga obeta postati trdna osnova za vsako nadaljnje preučevanje našega kmečkega življenja, zato smo je lahko veseli. Dotiskana bo v jeseni in stane v subskripciji din 120. Naroča se pri avtorju, Ljubljana, Gajeva ulica 9.

Urednik in izdajatelj: Tone Fajfar v Ljubljani.

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Kdor hoče lepo in pravilno pisati in govoriti mora uporabljati najnovejši

SLOVENSKI PRAVOPIS

ki sta ga priredila dr. A. Breznik in dr. Fr. Ramovš. Cena nevez. din 26.—, vez. din 40.—. Kr. banska uprava v Ljubljani je predpisala obvezno uporabo najnovejšega slovenskega pravopisa vsem svojim uradom in šolam

*

Dalje priporočamo nekaj najboljših romanov in povesti iz naših knjižnih zbirk

Iz leposlovne knjižnice:	Iz ljudske knjižnice:	Iz zbirke domačih pisateljev	Iz zbirke Kosmos:
Undset, Kristina Lavransova hči, 3 zv.	Pruš, Faraon, 3 zv.	Pregelj, Spisi — 10 zv.	Jakac-Jarc, Odmevi rdeče zemlje, 2 zv.
Dickens, David Copperfield, 3 zv.	Sienkiewicz: Križarji, 2 zv.	Erjavec, Spisi — do sedaj 4 zv.	Kos, Zgodovina Slovencev, 1. zv.
Handel-Mazzetti, Jese in Marija, 2 zv.	Rahmanova, Tovarna novega človeka	Bevk, Spisi — do sedaj 3 zv.	Stele, Umetnost zapadne Evrope
			Kranjc, Od Napoleona do Lenina
			Ložar-Vodnik, Sodobna slovenska lirika

Najnovejši katalog — prospekt knjižnih zbirk je brezplačno na razpolago

Janez Kocmur:

K Tumovim spominom

(Nadaljevanje)

Gosposka našemljenost je razodevala najčesče le navidezno blaginjo, a izobrazbe in srčne omike nikanar. Slednji sta se, kakor še danes, ogibali pisane nadržanosti. Po gosposko natrcana ženska tistih dni, predstavljena v današnji čas, bi predstavljala smešno figuro. Brez dvoma bodo tudi naši zanamci zmajevali z glavo nad marsičem, kar se zdi nam imenitno. Prešernova muza je danes spodobna dama, pred tremi desetletji pa je bilo npravnega spogledovanja nič koliko, ker si ni bila nataknila ošpetlja in posadila na glavo kofrnice. Na srečo so bili tedaj menda založili tisti ferman finančnega ministra, drugače bi bila tudi njo zalotila usoda tobačne delavke, zasačene z moškim po deveti uri ponoči. Še huje bi se ji bilo godilo, saj ni imela niti poselske knjižice, kaj šele poročnega lista. Danes je pozabljena, komaj da poškili nanjo še kaka ženica ob porciunkuli. Izvedeniške oči nekdanjih razkačencev, sedaj že krepostnih starcev s spodobno plešo na glavi, rajši sramežljivo mežikajo pred nesnago v kinu — brez hude misli, prosim! — zgolj da preuče nevarnosti, preteče mladini. Zakaj pohujšanje še vedno lomasti okoli kakor rjoveč lev, ki išče, koga bi požrl. Dobro je in hvalevredno, da starši in jerobi, taki ali taki, poznajo pota nevarnosti v dolini šentflorjanski, pa na njih postavljajo zasede hudobnemu levu, mladini pa znamenja v svarilo. Denar, odštet pri blagajni spodobnega kina, spremeni še star panj v Ahila z leseno nogo, ki ji levji zob ne more do živga.

Poznal sem zakonski par, ki je košato razkazoval svojo nobleso. On v žaketu, ona v svili, ob slavnostnih prilikah vsa okomatana z nakitom, tedaj običajnim. Najlepšo priložnost za to so dajale razne prireditve, kakor jih zelo nazorno opisuje Fran Milčinski v »Ptičkih brez gnezda«. Le

ust nista smela odpreti, posebno ona, zakaj koj so bili na vrsti župca, skrbi s posli, pa da dimnik ne vleče. On pa je opletal z latinskimi izrazi, pobramimi kdo ve kje, sklicujoč se na dobo, »ko je še študiral«. Njuni dohodki niso dopuščali potratnosti, in da sta lahko izhajala, sta se omejevala povsod, še pri obleki otrok. Imela sta kajpada tudi »kršenco«. Brez te je lahko izhajala mnoga dobro stoječa družina, ne da bi bil zaradi tega trpel njen ugled; na nižjem klinu družbe visečim pa je prav služkinja dajala veljavo, nadomeščajoča družini sijaj zlatega ovratnika. Podstrešni brlog, krompir in polenta se sicer niso skladali z razkošjem služkinje, družina pa je le veljala za boljše. O tej družini mi je pravila pred vojno v isti hiši stanujoča žena, ki še živi: »Gospa služkinje pogosto menja, včasih kar vsak mesec. Jemlje izključno le mlade, neizkušene kmečke začetnice. Prvih štirinajst dni na poskušnjo, brez plače. Hrani jih slabo, ležišče imajo na klopi v kuhinji. Kak teden je mir, potem pa se začne: neroda, kramp, štor, nič ne znaš. Znamenje, da ne bo dolgo. Navadno se jih iznebi na zelo preprost način. Skrivaj stehita kruh ali kakko drugo jed, nato pa nastavi. Lačen želodec stori svoje, dekle odkrhne. Gospa pride, pogleda in stehita. Tedaj izbruhne: »Če si lačna, povej, ne pa da sama jemlješ. Sicer pa pri meni ni bila še nobena lačna. Nisem mislila, da kradeš, mrha. Kar poberi se, tatice ne morem imeti pri hiši. Boga zahvali, da te ne izročim policiji... Groznja s policijo je adut, ki ne zgreši. In reve odhajajo, brez besede in — zaslužka...« Skoraj bi ne bil verjel, da nisem slišal pozneje potrdila še iz drugih ust in se prepričal, da je žena govorila resnico. — Ob smrti obeh zakoncev — umrla sta po vojni drug za drugim — je bilo brati slavospeve v vseh superlativih, zlasti pa, da bodo pogrešali oba vsi reveži daleč naokoli... Kaj čuda, saj je neki dnevnik ob smrti dvajsetkratnega milijonarja pred leti zapisal, ker ni vedel drugega, da je bil pokojni »najvestnejši blagajnik (recimo ribarskega) društva«...

Ko bi pisali tudi posli svoje spomine, in za nameček še berači in brezposelni, bi marsikatera dama, ki se cedi dobrotlosti na račun tujih žepov, skoprnela od sramu. Kajpada, če bi ga imela.

Kmet in delavec sta zlagano nobleso imenovala »lačenbergarstvo«. Ponarejena nobleso je bila osovražena zlasti pri tobačnih delavkah. Za to so bili globoki dušeslovni razlogi, ki jih tu ne bom navajal. Omejujem se le na najbolj oprijemljivo. Mnoge tobačne delavke so poznale ceneno nobleso od blizu in jo primerno cenile. Kot podstanovalke pri takih družinah so videle, kako zdevna gospoda otepa krompir v oblicah in noši v zastavljalnico, da je denar za toaletto in ples. Videle so še marsikaj.

Leta 1905. je prestopila delavka Alojzija Ka., sedaj poročena Kl., Slovenka, iz tobačne tovarne v Lincu v ljubljansko. Nepoučena o razmerah v Ljubljani, je prišla na delo v slammiku. Nove sedelavke so jo gledale najprej začudeno, menceč, da se je zgubila mednje kaka dama; videč pa, da stopa proti tovarniškemu poslopiju, so jo pobarale. Hitro so jo obrnile s prijaznim poukom, da naj pride v ruti; če ne mara, pa gologlava. Praktičnejši, pa tudi cenejši klobuk je bil dovoljen po nepisanih postavah samo zunaj tovarne.

Pri moških razloček na zunaj ni bil dosti manjši, dasi moška obleka ne dopušča toliko in takih razlik in sprememb. Ob nedeljah in praznikih pa se je vseeno razdelil ves moški svet v dve armadi, ostro se razlikujoči med seboj. Tedaj je zlezlo vse boljše, in kar je hotelo veljati kot tako, v žaket in črno salonsko suknjo. Za streho je služil prvemu cilindru, drugemu pa njegov poniznejši tovariš z oblastim svodom. Vrste imenitnikov so redno množili razni nameščenci, živeči sicer iz rok v usta, v prvi vrsti trgovski pomočniki, pa tudi javni služabniki, tovarniški mojstri, razni obrtni delavci in celo hlapci večjih trgovcev. Temna suknja z linami zadaj je bila vrecel zavisti in občudovanja, potujoča diploma, ki dviga lastnika med izbrance.